

Список використаних джерел:

1. Коваль О. Щодо запровадження загальнообов'язкового медичного страхування". Аналітична записка НІСД / О. Коваль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/2226>.
2. Державна комісія статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/oz.htm.
3. Кондрат І.Ю. Проблеми запровадження та перспективи розвитку обов'язкового медичного страхування в Україні / І.Ю. Кондрат // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3. – С. 247–252.
4. Бюджет України 2015 р. Яким буде фінансування системи охорони здоров'я? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apteka.ua/article/320217>.
5. П'ять міфів про обов'язкове медичне страхування // Еспресо TV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://espresso.tv/article/2016/10/01/5_mifiv_pro_oboyazkove_medychne_strakhuvannya.
6. Кияшко А. Медицинское страхование. Как страховой компании выжить в кризис? / А. Кияшко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://forinsurer.com/public/15/04/09/4716>.
7. Гришан Ю. Рыночная модель ОМС в Украине наиболее реальная и жизнеспособная / Ю. Гришан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://forinsurer.com/public/16/08/05/4733>.
8. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html>.
9. Бетлій О. Чи Вирішить обов'язкове медичне страхування проблеми системи охорони здоров'я / О. Бетлій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://voxukraine.org/2015/03/20/problemsy-systemy-ohorony-zdorovia/>.
10. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTHEALTHNUTRITIONANDPOPULATION/EXTHSD/0,,contentMDK:22523961~menuPK:6485082~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:376793,00.html>.

УДК 658:330

Тележенко П.В.

*аспірант кафедри економіки та фінансів підприємства,
Київський національний торговельно-економічний університет*

ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ «ОСНОВНІ ЗАСОБИ ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ»

CONCEPT GENESIS OF «BASIC ASSETS OF TRADE ENTERPRISE»

У статті поставлено завдання проаналізувати та поглибити сутність поняття «основні засоби» підприємства. Виявлено сутнісні характеристики основних засобів підприємства, які визначають сучасні науковці. Виокремлено особливості основних засобів підприємств торгівлі. Поглиблено розуміння суті понять «основні засоби підприємства» та «основні засоби торгівлі».

Ключові слова: основні засоби, підприємство торгівлі, особливості функціонування підприємств торгівлі, поняття «основні засоби торгівлі».

В статье поставлена задача проанализировать и углубить сущность понятия «основные средства» предприятия. Выявлены сущностные характеристики основных средств предприятия, которые определяют современные ученые. Выделены особенности основных средств предприятий торговли. Углублено понимание сути понятий «основные средства предприятия» и «основные средства торговли».

Ключевые слова: основные средства, предприятие торговли, особенности функционирования предприятий торговли, понятие «основные средства торговли».

The article is tasked to review and enhance the essence of the concept of «basic assets» of the company. The author found the essential characteristics of basic assets that define modern scientists: material form of assets; involvement in the production and sale of goods; constant availability of natural forms; the useful life of more than one year (or operating cycle, if it exceeds one year); carrying value on the newly created product as parts wear; the possibility of renting to others. Thesis there is determined the features of fixed assets trade: the least liquid tangible assets that provide a certain level of culture and customer service are the subject of strategic management; unlike other sectors of the real economy make up a much smaller portion of assets provide a significant level of efficiency of implementation and require far fewer staff. Profound understanding of the concepts of «basic assets» company and «basic assets of trade».

Keywords: basic assets, trade, features enterprises functioning trade, the term «basic assets of trade».

Постановка проблеми. Дослідження понять та категорій економічної науки є пріоритетним та актуальним на даному етапі економічного розвитку України саме тому, що застарілість, дискусійність та необ'єктивність термінів спричинюють плутанину як у фундаментальних, так і в прикладних дослідженнях.

У сучасних умовах розвитку української науки існує потреба більш глибокого обґрунтування поняття «основні засоби» як економічної категорії. Дискусії навколо його тлумачення тривають із моменту введення терміну в науковий обіг, тому умотивування визначень та пошук перспективних напрямів досліджень є важливою проблемою сучасної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі дослідженню сутності та змісту поняття основних засобів як економічної категорії присвячено багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених. Значний внесок у розробку теоретичних та практичних аспектів, що стосуються сутності основних засобів, зробили такі провідні дослідники: Бабець Є.К. [1], Вашків О.П. [2], Ватаманюк З.Г. [3], Гринів Б.В. [4], Довгалюк Н.В. [5], Небава М.І. [6], Шумська Г.М. [7], Федорець М.С. [8] та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, залишається недостатньо розкритим питання поняття основних засобів торгівлі.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз і поглиблення сутності поняття «основні засоби підприємства» та виокремлення особливостей основних засобів підприємств торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємство є основою економіки будь-якої держави. Від результатів його діяльності залежить як економічний, так і соціальний стан і розвиток країни у цілому. Розвиток підприємства можливий лише за рахунок ефективного використання ним наявних економічних ресурсів, зокрема основних засобів. Вони мають важливе значення для будь-якого підприємства, адже саме вони становлять продуктивну частину його майна та забезпечують здійснення операційної діяльності.

Відомі вчені-економісти вважають, що основні засоби є складовою частиною майна кожного суб'єкта господарювання незалежно від сфери діяльності та галузевої належності. Так, Бабець Є.К. наголошує на тому, що підвищення ефективності використання, своєчасність оновлення та придбання цих необоротних активів ніколи не втрачає своєї актуальності для будь-якого підприємства. Від вирішення цих питань залежать фінансовий стан підприємства та конкурентоспроможність його продукції на ринку [1].

Основні засоби становлять основу матеріально-технічної бази більшості підприємств, адже саме вони займають найбільшу питому вагу у структурі активів. Від прийнятих управлінських рішень щодо наявності, структури та руху основних засобів значно залежить ефективність функціонування підприємства загалом. Роль основних засобів у процесі виробництва, особливості їх відтворення в умовах ринкової економіки зумовлюють особливі вимоги до інформації про наявність, рух, структуру, стан та використання основних засобів.

Уперше поняття основних засобів згадується у працях французької школи на чолі з Гільбо А. та Леоте Е., які вважали, що актив включає основні засоби, обо-

ротні засоби, витрачені засоби (вкладені в незакінчені процеси), засоби дебіторів і збитки. Вже у XVII–XX ст. Ла Порт М. запропонував класифікацію рахунків, де виділяв групу власності або майнових рахунків. Ця група виконувала специфічну господарську функцію управління ресурсами на підприємстві.

У XIX–XX ст. Вейцман Р.Я. (1870–1936) розділив усі активи на дві групи – засоби у фазі обігу та засоби у фазі виробництва – та розмежував на основні засоби, засоби в обігу, засоби поза обігом [12, с. 139–141].

Нині в міжнародній практиці облік основних засобів ведеться відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби» [9]. В Україні поняття основних засобів визначено нормативно-правовою базою держави, провідними в якій є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [10] та Податковий кодекс України [11].

Відповідно до пункту 4 П(с)БО 7 «Основні засоби», «основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здачі в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік)» [10]. У даному визначенні вагомими є такі сутнісні характеристики поняття основних засобів: вони є матеріальними активами, використовуються в процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, надаються в оренду іншим особам, строк корисного використання більше року або операційного циклу (якщо він більше року). Отже, вагомою є така сутнісна характеристика, як використання основних засобів для здійснення адміністративних та соціально-культурних функцій. Діяльність підприємства спрямована на отримання прибутку в результаті виробництва продукції, реалізації товарів та надання послуг. Об'єктивними умовами існування підприємства є безперервний, постійно повторюваний процес виробництва та реалізації товарів [3], а основні засоби використовуються саме для забезпечення цієї безперервної економічної діяльності підприємства. Виходячи з головної мети функціонування підприємства, автор не вважає дану сутнісну характеристику вагомою.

Разом із тим у пп. 14.1.138 Податкового кодексу України зазначається: «Основні засоби – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (окрім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 6 000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 6 000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік)» [11]. На відміну від визначення поняття основних засобів у П(с)БО 7 у Податковому кодексі практично не розкривається їх економічна сутність, наявна лише чітка вартісна межа віднесення активів до основних засобів (їх вар-

тість повинна перевищувати 6 000 грн.). У стандарті зазначена грань не встановлена, і підприємство саме вирішує, котрі з активів відносити до основних засобів. Така неузгодженість вартісної межі створює певні складнощі в обліковій політиці підприємства.

Відповідно до МСБО 16 «Основні засоби», «основні засоби – це матеріальні об'єкти, що їх: утримують для використання у виробництві або постачанні товарів чи наданні послуг, для передачі в оренду або для адміністративних цілей; використовуватимуть, за очікуванням, протягом більше одного періоду» [9]. На думку автора, таке визначення періоду використання основних засобів, яке наведено у стандарті («протягом більше одного періоду»), є досить нечітким на відміну від П(с)БО 7, де період корисного використання становить більше одного року або одного операційного циклу.

Що стосується праці науковців, то найкоротші визначення поняття основні засоби наводить Федорець М.С.: «Основні засоби – це матеріальні активи, які функціонують у незмінній натурально-речовій формі протягом тривалого періоду часу (більше одного року або більше одного операційного циклу, якщо він більше одного року) [8]. Із даного визначення можна виділити такі сутнісні характеристики основних засобів: матеріальна форма активів, функціонування у незмінній формі, термін використання більше одного року (операційного циклу).

Перелічені сутнісні характеристики, дійсно, притаманні основним засобам. Даний вид активів формується на довгий період (більше року) й приймає участь у більш ніж одному операційному циклі, не змінюючи своєї форми.

Більш широке визначення представив науковець Вашків О.П.: «Основні засоби – сукупність засобів праці, які функціонують у сфері матеріального виробництва в незмінній натуральній формі протягом тривалого часу та переносять свою вартість на заново створений продукт частинами в міру їх зношення» [2]. Крім вищезазначених сутнісних характеристик, автор визначає ще й таку, як перенос основними засобами своєї вартості на заново створений продукт частинами в міру їх зношення, що є характерною особливістю застосовуваних основних засобів. Для відновлення засобів праці у натуральному виразі необхідне їх відшкодування у вартісній формі, яке здійснюється шляхом амортизації. Її об'єктом є всі основні засоби (крім землі) [6]. Для відшкодування вартості зношеної частини основних засобів підприємства відраховують певні суми грошей відповідно до розмірів їх зносу (фізичного та морального), які включають до собівартості новоствореної продукції. Після реалізації створеної продукції частина грошової суми, що відповідає перенесеній вартості основних засобів, відокремлюється і накопичується до повної величини, яка відповідає первісній вартості основних засобів. Накопичені амортизаційні відрахування і є джерелом відновлення основних засобів. Автор цілковито погоджується з думкою про окреслену властивість основних засобів, адже саме вона відображає процес відтворення вартості основних засобів та описує процес відновлення та відшкодування первинної суми коштів, вкладеної у засоби виробництва.

Більш глибоке визначення поняття наводить Шумська Г.М.: «Основні засоби – це матеріальні активи,

які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва чи постачання товарів, надання послуг, здачу в оренду іншим особам чи для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій» [7]. Крім вищезазначених сутнісних характеристик, вони визначають можливість надання та отримання їх в оренду. Приймаючи рішення про оренду основних засобів, необхідно проаналізувати витрати на їх утримання, такі як: витрати на опалення, освітлення, водопостачання і водовідведення та інші комунальні послуги; вартість матеріалів і засобів догляду за приміщеннями; вартість електроенергії, використаної на роботу машин і обладнання; витрати на проведення протипожежних заходів; на перевірку і таврування ваг та інших приладів; на оплату послуг, пов'язаних із забезпеченням пожежної і сторожової охорони, витрати на поточний ремонт, утримання малоцінних і швидкозношуваних предметів та ін. Рівень цих витрат залежить, з одного боку, від стану матеріально-технічної бази, а з іншого – від ефективності її використання, дотримання режиму економії, а також від розміру ставок, тарифів за послуги, цін на матеріали тощо. Тільки за умови ефективного використання основних засобів можна приймати позитивне рішення щодо їх оренди [4, с. 273].

Найбільш широке визначення поняття основні засоби наводиться у роботі Довгалюк Н.В.: «Основні засоби – це матеріальні активи підприємства будь-якої форми власності, що неодноразово використовуються у виробничих циклах та зберігають свою натуральну форму, переносячи свою вартість на вироблену продукцію частинами, строк використання яких перевищує один рік (операційний цикл); призначені для експлуатації самим підприємством, для надання в оренду іншим фізичним чи юридичним особам, що в сукупності дає змогу одержувати економічну вигоду для підприємства» [5]. На думку автора, дане визначення є найглибшим і найповніше описує економічні властивості, що притаманні основним засобам. Воно поєднує всі вагомні сутнісні характеристики, що були проаналізовані вище у визначеннях інших авторів.

Отже, сучасні науковці під час розгляду цього поняття визначають такі його сутнісні характеристики:

- матеріальна форма активів;
- залучення у виробництво та реалізацію товарів;
- наявність незмінної натуральної форми;
- строк корисного використання більше одного року (або операційного циклу, якщо він перевищує один рік);
- перенесення вартості на заново створений продукт частинами в міру зношення;
- можливість надання в оренду іншим особам.

Позитивно оцінюючи напрацювання цих науковців, автор вважає, що перелік сутнісних характеристик може бути розширений. Варто поглибити поняття «основні засоби» такою сутнісною характеристикою, як найменш ліквідна частина активів. Зважаючи на те, що основні засоби формуються на довгий період (від одного року) і не можуть бути швидко реалізовані без значної втрати вартості (певна частина основних засобів може бути реалізована тільки у складі цілісного майнового комплексу), можна вважати їх найменш ліквідною частиною активів підприємства.

Крім того, автор вважає за необхідне додати таку сутнісну характеристику основних засобів, як об'єкт

переважно стратегічного управління. Стратегічне управління підприємством передбачає розробку і обґрунтування заходів і планів досягнення визначених цілей, в яких урахований технічний, фінансовий і трудовий потенціал підприємства, а також його виробничо-збутові можливості. Основні засоби формуються на довгий період (строк корисного використання від одного до 20 років), а строк стратегічного управління підприємством становить від трьох років. Можна зробити висновок, що основні засоби є об'єктом стратегічного управління.

Поняття основних засобів залежить від галузевої особливості діяльності підприємства. Якщо розглянути основні особливості цього поняття, притаманні підприємствам торгівлі:

– на підприємствах торгівлі на відміну від інших підприємств реального сектору економіки обсяг необоротних активів значно менший від обсягу оборотних активів. Станом на 01.01.2015 питома вага необоротних активів у загальній сумі активів підприємства становила: на підприємствах торгівлі – 17,3%; на інших підприємствах реального сектору економіки – 45,3% [13]. Дана структура активів зумовлена особливостями функціонування підприємств торгівлі (значне акумулювання коштів у товарних запасах, інших оборотних активах та ін.);

– торгівля не належить до галузей економіки зі значним обсягом необоротних активів на одиницю обсягу реалізації. За 2014 р. у торгівлі на одиницю обсягу реалізації припадало 0,07 основних засобів, а на інших підприємствах реального сектору економіки – 5,12 основних засобів [14; 15]. Показник озброєності засобами необоротних активів на одиницю реалізованої продукції характеризує середньорічне співвідношення вартості основних засобів до річного обсягу виробництва чи реалізації продукції. Ця економічна категорія значною мірою визначає рівень ефективності виробництва та реалізації продукції, оскільки зниження показника призводить до зниження витрат виробництва та реалізації за рахунок зменшення частки амортизаційних відрахувань;

– мала озброєність праці засобами необоротних активів. У 2014 р. на одного працівника припадало основних засобів: у торгівлі – 0,05 млн. грн., на інших підприємствах реального сектору економіки – 2,13 млн. грн. [16; 17]. Дана особливість зумовлена тим, що для торговельної діяльності характерним є спосіб реалізації товарів і послуг у формі безпосереднього спілкування за схемою «людина – людина», а тому залежність від матеріальної складової, що забез-

печує функціонування підприємств інших галузей, є значно меншою;

– основні засоби торгівлі пов'язані із забезпеченням певного рівня культури обслуговування покупців. Він являє собою сукупність духовних та матеріальних цінностей, що вироблені спільно працівниками підприємства торгівлі та споживачами в процесі повсякденної взаємодії, розподілу спільно створених цінностей. Сутність культури обслуговування покупців у торгівлі найповніше проявляється у взаємодії матеріальних і духовних засад. Матеріальна культура опосередковується в предметах, технологіях, засобах праці як наслідок реалізації вроджених здібностей, знань та досвіду людини. У торгівлі вона виступає як важлива умова реалізації послуг. Підсистема культури обслуговування покупців характеризується низкою складових елементів, до яких входять: рівень якості товару, стан матеріально-технічної бази торговельного підприємства, рівень упровадження прогресивних методів обслуговування покупців, стан системи товаропостачання, культура праці працівників прилавка, естетика й етика обслуговування. Матеріальний складник формує фактичний стан матеріально-технічної бази підприємства торгівлі: наявні площі та їх пристосованість до певних методів та форм обслуговування покупців; рівень технічної оснащеності торговельно-технологічним та допоміжним обладнанням [18].

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи всі розглянуті сутнісні характеристики, автор пропонує поняття основні засоби підприємства визначити так: основні засоби – це матеріальні найменш ліквідні активи, що мають термін корисного використання більше одного року (операційного циклу), зберігають натуральну форму та переносять свою вартість на вироблену продукцію частинами, можуть надаватися в оренду іншим фізичним та юридичним особам та є об'єктом переважно стратегічного управління. Запропоноване поняття дає змогу найбільш глибоко зрозуміти та описати сутність основних засобів підприємства.

Зважаючи на вищезазначені особливості основних засобів підприємств торгівлі, автор пропонує таке визначення: основні засоби торгівлі – це найменш ліквідні матеріальні активи, що забезпечують певний рівень культури обслуговування споживачів та є об'єктом стратегічного управління; на відміну від інших галузей реального сектору економіки становлять значно меншу частину активів підприємства, забезпечують значний рівень ефективності реалізації та потребують значно меншої кількості обслуговуючого персоналу.

Список використаних джерел:

1. Дослідження техніко-економічних показників гірничодобувних підприємств України та ефективності їх роботи в умовах змінної кон'юнктури світового ринку залізородної сировини : [монографія] / Є.К. Бабець, І.Є. Мельникова, С.Я. Гребенюк, С.П. Лобов ; ред. Є.К. Бабець ; ДВНЗ «Криворізь. нац. ун-т», Н.-д. гірничоруд. ін-т. – Кривий Ріг : Р. Козлов, 2015. – 389 с.
2. Вашків О.П. Ефективність використання основних виробничих фондів вантажних автотранспортних підприємств в умовах трансформації суспільно-економічних відносин : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / О.П. Вашків ; Терноп. акад. нар. госп.-ва. – Тернопіль, 1998. – 16 с.
3. Ватаманюк З.Г., Кушнір Т.М. Розвиток інституційного інвестування в Україні / З.Г. Ватаманюк, Т.М. Кушнір // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 124–131.
4. Гринів Б.В. Методичні аспекти аналізу валового доходу торговельного підприємства / Б.В. Гринів // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». – 2009. – № 647. – С. 317–320.

5. Довгалюк Н.В. Ефективність використання та відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств Центрального Полісся : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Н.В. Довгалюк ; Житомир. нац. агрокол. ун-т. – Житомир, 2010. – 20 с.
6. Небава М.І., Шалагай Ю.О. Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств олійно-жирової галузі шляхом формування механізму управління інноваційною діяльністю / М.І. Небава, Ю.О. Шалагай // Економічний простір. – 2013. – № 77. – С. 192–200.
7. Шумська Г.М. Розвиток організаційних структур маркетингу на промислових підприємствах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Г.М. Шумська ; Харк. нац. екон. ун-т. – Х., 2008. – 20 с.
8. Федорець М.С. Бухгалтерський облік у кредитних спілках: організація і методика : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.09 / М.С. Федорець ; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. Економіки» УААН. – К., 2009. – 22 с.
9. Основні засоби : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua.
10. Основні засоби : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р. № 92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0288-00>.
11. Податковий кодекс України, редакція від 01.02.2016 № 2755-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>.
12. Скоробогатова В.В. Історичний аспект формування сутності поняття «активи» / В.В. Скоробогатова // Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки». – 2011. – № 4(58). – С. 139–141.
13. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/fin/sbp/sbp_u/sbp_4_14_u.htm.
14. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/orp_ed_u_2014.htm.
15. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ibd/vozed/vozed_u.htm.
16. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/fin/osp/kzp/kzp_u/kzp_u_14.htm.
17. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ibd/vozed/vozed_u.htm.
18. Апопій В.В. Внутрішня торгівля та АПК України: теорія і практика економічної взаємодії : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 / В.В. Апопій ; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2008. – 40 с.